

Sandby-spillemændene

Af Henri Bitsch Johansen

De sidste af det hold spillemænd, der var virksomme i Sandby og de nærmeste byer, når der skulle være gilde, døde i første fjerdedel af det forrige århundrede. Dermed uddøde også en ældgammel tradition med lokale spillemænd, der hver havde deres egne hæfter med melodier sirligt og nøjagtigt nedskrevet gennem generationer. Man kan heldigvis i dag læse noder og tekster uden vanskeligheder. Der var flere spillemænd på egnen, og de kunne få nok at gøre hver især, men der var en uigennemtrængelig lagdeling på den tid, hvor Højre og Provisorierne rådede. Højre havde sit eget forsamlingshus inde i selve landsbyens midte, og Venstres lå ude ved Riise mølle. Havde man en fornemmelse af, at en musikanter måske ikke stemte Højre, skulle han ikke regne med at komme til at spille i "højrehuset" og omvendt med "venstrehuset". Det var klogt at holde sin mund med sit politiske standpunkt; men også andre forhold kunne spille ind, f.eks. hvilken familie man kom fra.

Den spillemænd, jeg kan give lidt oplysninger om, stammer fra en fæstebondefamilie, der sad på Nordgård i Sandby. Den blev selvejergård allerede i 1795. Jeg har en hus-postille fra det år, så husbonden kunne læse en passende tekst for de af husstanden, der ikke kunne være med i kirke. Det bevirkede også, at familiens børn ikke mere bare kunne følge deres hjertes tilbøjelighed, når en ægtefælle skulle ind på gården. Det blev en Petersen-familie, der gennem flere led giftede sig ind Andreasen-familien, og de af børnene i begge familier, der ingen passende fandt, måtte klare sig alene som betroet tyende på gårdene. Krige høstede også i familiens muligheder, først opgøret efter Napoleonskrigene og kriserne, de trak med sig, og siden de slesvigske krige. Niels Chr. Andreasen blev født i 1839. Han var en flittig og dygtig karl, men altså ikke den ældste. Det skete på et tidspunkt, at han fandt en pige, Karen Marie Petersen, og ved samme gilde fandt Karen Maries bror, Albert, ud af, at Niels Chr. Andreasens søster, Julie, var et godt parti samt en yderst præsentabel og dygtig pige, og de kunne passende overtage en gård, der havde hørt under Fredsholm og som blev drevet af en af familien, Andreas Steffensen, som ingen børn havde. Det hele passede ypperligt, og alt løste sig, da Niels Christians far kom på at skille så meget jord fra Nordgård, at den unge familie kunne bygge en gård og holde en tjenestedreng til at hjælpe med arbejdet. Drengen kunne malke køerne morgen og aften, og når han en gang imellem havde fri, malkede Karen Marie. Det holdt Niels Chr. sig fra. Han havde lært at spille violin og fløjte samt klarinet, og han var begyndt at tage ud og spille til gilder på egnen sammen med egnens musikanter, navnlig to fra Jesby. Så han måtte passe på sine hænder, det kunne være hårdt at spille f.eks. til fastelavns-gilder. De begyndte ofte med at køre med fastelavns-optøget rundt i byen og levere musik i de gårde, hvor man holdt ind. Det gjaldt om ikke at tage for meget drikke under turen, for spillemændene havde en lang aften og nat foran sig.

Der var ikke faste takster. Aflønningen var de musikanterpenge, som glade gæster lagde i en tallerken eller skål og så den føde, der blev serveret i en stue, hvor de kunne sidde i ro, mens der blev ryddet op, så dansen kunne begynde. Ved julegilderne var maden særlig god. Julebrygget skulle man passe på. Det var ofte stærkt, og det var en flov historie, hvis en spillemænd ikke kunne styre sin stol. I begyndelsen var det hårdt efter en lang nat at skulle gå hjem med sine instrumenter plus suppe og hvad der ellers var givet til de brave spillemænd; men det lettede, da Niels Chr. fik anskaffet en vogn og et par gode heste, så man kunne køre hjem. Spilleriet gav en kontant indtægt og et fornøjeligt indblik i, hvad der rørte sig blandt de unge mennesker. Somme tider kunne det ske, at der var 10 kroner til hver, foruden hvad der var af kager eller andet godt med hjem. Efter et høstgilde var det ofte en mikmoskage spillemændene fik. En mikmoskage var oprindeligt en Mikkelsmesse-kage, der blev bagt til høstgildet, som ofte lå omkring Mikkelsdag. Hvis en ungmø ønskede at gøre et godt indtryk på en karl, kunne hun

forære en sådan kage til ham med rosiner og sukat og gode sager. Så var der ingen tvivl om, at han roligt kunne spørge om sine muligheder hos pigen.

Tiderne skiftede, og spillemændene blev mere sjældne, mens radio og grammofoner holdt deres indtog, og meget gik i glemmebogen. Indgifferiet i familierne igennem generationer fik uhyggelige følger med degeneration blandt børnene. En god del af dem fristede en tung skæbne og døde på Oringe og lignende steder. Min morfar havde som ung forarget familien ved at finde en fiskerdatter fra Sletnæs. Det blev hans og familiens redning, men det blev ikke noget let liv for nogen af dem.

Der var ikke tale om at hjælpe de unge i gang. Det var et par unge jøder fra August Freuchen i Nakskov, der støttede den unge familie, så de kom i gang med 4 tønder land på Boltengevejen i Købelev Skov, men de klarede sig ved flid og sparsommelighed, og i løbet af nogle år var der lagt yderligere 14 tønder land til, og siden blev det en gård i Købelev, der var større end Nordgård.

I 1914 begyndte Niels Chr. Andreasens helbred at svigte, og det samme gjaldt Karen Maries. En aften følte hun sig nødt til at lægge sig tidligere. Det kom helt bag på hendes mand. Det plejede altid at være ham, der gik til ro som den første, så han udbrød, "Jamen Karen dog, hvem skal da så slukke lampen?" Det havde han aldrig prøvet. De fik dog løst problemet.

De fik solgt ejendommen til Carl Rasmussen, hvis søn, Hans Chr. Rasmussen, nu ejer stedet. Hans Chr. Rasmussen er med i Højreby Spillemandsdragt og Sydhavsøernes Promenadeorkester og har sørget for, at de tilbageblevne nodehæfter er afleveret til spillemandsdragten.

Det er et tilfælde, at de eksisterer. Min moster og mor stod for oprydningen, da den sidste af familien i Købelev var død. De to damer var effektive og totalt uden pietet overfor "gammelt lort", så jeg var kørt til Købelev for at forsøge at redde nogle antikke bøger, hvis jeg kunne finde dem. Det lykkedes delvist, og med ét stod jeg med nogle gamle nodebøger, håndskrevne og skrøbelige. Jeg viste dem til nogle spillemænd, der prøvede at lokke tonerne frem, og nu har Frede Nielsen, leder af Højreby Spillemændene taget over.

På kirkegården i Vestenskov står en gravsten over den gamle spillemand med indskriften:

Rentier N.C. Andreasen af Læsø

f. 1839 d. 1920

Karen Marie Andreasen

f. 1843 d. 1922

Martine Andreasen

f. 1876 d. 1955

Martine døde efter mange års ophold på Oringe og Saksenhøj. Jeg erindrer hende med taknemmelige følelser. Hun lærte mig at læse og meget andet.